

Ірина ПЕТРЕНКО

Музей весілля на Полтавщині

Йдеться про створення і діяльність Музею весілля в селі Великі Будища Диканьського району на Полтавщині. Розповідається про унікальні експонати музею та їх зв'язок із весільною обрядовістю краю. Наголошується на великій ролі Музею у відродженні духовних витоків, традиційної весільної обрядовості. Ключові слова: весілля, Музей весілля, обряд, вінчання, традиція.

Останнім часом в українському суспільстві відроджується традиційне весілля. Воно, як і колись, складається з трьох основних циклів: передвесільного, власне весілля і післявесільного, але значно скорочених і трансформованих. В умовах нової етносоціальної ситуації поживаються інтерес людей до традиційної весільної обрядовості і, як наслідок – збільшується число бажаючих справляти традиційне весілля. В Україні почастишали випадки вінчання молодих пар у церкві, що є прикладом відродження національних традицій після багатолітнього існування радянської влади. Остання заперечувала церковне вінчання, вважаючи його пережитком минулого, а ввела замість нього громадянське реєстрування шлюбу. З часів здобуття Україною незалежності почалося відродження свободи віросповідання, забутих звичаїв і традицій. Це виявилось й у відродженні національних сімейних звичаїв, зокрема обряду укладення шлюбу. Тому поступово повертається традиція шлюбу, освяченого церквою. Дослідження історії становлення шлюбно-сімейних відносин є важливим на сучасному етапі відродження і розвитку української державності, її культури, традицій. Вивчення весільної традиції є необхідним з погляду розкриття мікросвіту української сім'ї, пізнавального аспекту всього розмаїття обрядової символіки, поетичної творчості, соціальної психології та сімейної педагогіки.

Висвітлення української весільної обрядовості міститься у багатьох джерелах. Вони окреслюють різні аспекти щодо традиційного укладання шлюбу, але, як правило, обмежуються вивченням окремого питання. Дослідженням шлюбно-сімейних відносин в Україні займалося багато вчених – істориків, етнографів, фольклористів, антропологів. Зокрема, вчені XIX ст. О. Левицький¹, М. Сумцов², М. Владимирський-Буданов³, О. Смирнов⁴, М. Костомаров⁵, а також сучасні О. Кравець⁶, О. Пономарьов⁷, В. Борисенко⁸ та інші. Окремо потрібно згадати і про двотомник «Весілля», виданий Інститутом мистецтвознавства, фольклористики та

етнології ім. М. Т. Рильського 1970 року⁹. Тож науковцями був запозичений чималий матеріал з дослідження шлюбно-сімейної обрядовості українців.

Метою цієї статті є розкрити історію створення і функціонування на Полтавщині Музею весілля в с. Великі Будища Диканського району Полтавської області, висвітлити роль у його діяльності справжніх ентузіастів – місцевих жителів та визначити роль Музею у відродження призабутих традицій краю.

Утворенню сім'ї українці завжди надавали великого значення. З давніх-давен одруження було однією із важливих, урочистих та хвилюючих подій у житті людини. Сім'я, яка створюється в результаті шлюбу, є основою суспільства, його первинним і основним осередком. Шлюб є формою організації сімейного життя чоловіка і жінки і захищається законом. Саме слово «шлюб» походить із староруської мови та означає «злюб», себто, створення сім'ї з любові. Відповідно до цього дійства формувалася весільна обрядовість – справжня народна драма, що включала ігрові дії, танці, співи, музику. У характері весільної обрядовості відбулися народна мораль, звичаєве право, етичні норми та світоглядні уявлення, що формувалися протягом століть.

Витоки шлюбу як правового інституту сягають ще прадавніх часів. Традиційно в Україні шлюбно-сімейні відносини регулювалися звичаєвим правом. Прийняття християнства з його своєрідною моральною системою мало значний вплив на формування нового уявлення про шлюбно-сімейні відносини. З того часу церква намагалася регулювати шлюбно-сімейні відносини у суспільстві. Це їй вдавалося нелегко. Адже навіть до кінця XIX ст. звичаєве право зберегло своє значення у регулюванні взаємовідносин між людьми, зокрема у родинному побуті. Саме основи звичаєвого права лягли в основу формування сучасного сімейного права України.

У цілому ж українське весілля поділяється на три цикли: передвесільний, власне весільний і післявесільний. У свою чергу кожен із циклів складався з низки обрядів. Передвесільна обрядовість включала сватання, умовини, оглядини, заручини, бгання короваю і дівич-вечір. Власне весілля складалося із запросин, обдарування, посаду молодих, розплітання коси, розподілу короваю, перевезення посагу, перезви, рядження. Післявесільний цикл присвячувався вшануванню батьків молодими, прилученню невістки до родини чоловіка. Це обряди хлібин, свашин та гостин.

Українці кажуть: Як склався у людини шлюб, так піде і все її життя. Ця народна мудрість виходить з того величезного значення, яке надавали шлюбу й сім'ї, особливо у минулому, коли одружувалися на все життя і

тільки з однією людиною. Тож момент вибору судженого був дуже відповідальним. У виборі шлюбного партнера перепліталися різні інтереси. Дівчина прагнула зустріти обранця, котрий припав би їй до душі, батьки жадали помічника у домі, громада – голову міцного господарства.

Українське весілля – багатоактова народна драма з численними дійовими особами, кожна з яких виконувала свою обрядову роль. Власне, майже всі весільні гості (свати) мали свої весільні чини.

Вінчання – форма церковного шлюбу, яка запроваджувалася Синодом протягом XVII–XVIII ст. На перших етапах цього процесу вінчання погано сприймалося населенням України, оскільки суперечило народним весільним обрядам. Повінчані молоді нерідко жили нарізно, аж поки не справлять традиційне весілля. Лише поступово освячення шлюбу в церкві набрало юридичної сили і стало невід’ємним компонентом весілля.

І все ж таки остаточне скріплення шлюбного союзу залишалося за народними обрядами. Недаремно вінчання передувало давньому санкціонуючому народному обряду – посаду. Довгий час воно сприймалося крізь призму язичницьких традицій, свідченням того є велика їхня частка у християнському обряді вінчання. Перед тим, як йти до церкви, молоді просили у батьків благословення. Ця церемонія проводилася із хлібом-сіллю.

Полтавщина, яка здавна вважається духовною столицею України, стала одним із центрів відродження народної духовності. Не випадково саме тут уперше в Україні було відкрито Музей весілля.

У Полтавській області наприкінці вересня 2008 року в селі Великі Будища (Диканський район) було урочисто відкрито Народний Музей весілля. Зруйнувавши столітні народні традиції, упродовж радянського періоду життя наш народ так і не створив гідної їм заміни. Мабуть, тому й викликав Музей весілля таку зацікавленість громадськості, засобів масової інформації та пересічних українців.

П’ять років тому завідувач сільського Будинку культури Оксана Трипольська запропонувала створити на другому поверсі музейну кімнату, де можна зібрати всі предмети старовини, які стосуються весільної обрядовості. Кімната в Будинку культури, де відкрили музей, тривалий час була занедбана, але поступово її відремонтували. І почали наповнювати експонатами, яких зараз понад 100 одиниць. Кожен із них є нашою минувиною і має свою історію.

Зносити експонати розпочали всією територіальною громадою. Адже майже в кожній сільській домівці є речі, які вже не використовуються, а зберігаються як пам’ять, або просто в господарів не здіймаються руки їх

викинути. Місцеві люди, дізнавшись про його відкриття, почали перебирати бабусині скрині і приносити старовинні весільні речі: рушники, сорочки-вишиванки, взуття, фотографії. Є тут весільні сукні заможних панянок і прості спідниці.

Ось так до Музею весілля потрапив один із найцінніших його експонатів – весільна сукня та черевики Олени (за паспортом Ольги) Кравченко, яка виходила заміж у 1949 році. У Музеї зберігається фото, де пані Олена стоїть поруч із чоловіком в цій весільній сукні. Додамо, що перший запис про укладання шлюбу у музеї датований 1926 роком.

У Музеї зібрано багато чорно-білих весільних фотографій. На одній із них – прикрашений стрічками вантажний автомобіль. Ось на них у 50–60-ті роки минулого століття їхали реєструвати свій шлюб бабусі та дідусі нинішніх наречених. А нерідко – й просто на возі, запряженому кіньми.

Музейна кімната нагадує сільську хату. Є тут побілена й розмальована піч з усім начинням, необхідним для приготування їжі, дерев'яне ліжко, скриня, куди складала свій посаг дівчина на виданні, люлька, в якій виколисували не одне покоління дітей у родині. А ще – вишиті рушники, сорочки та домоткані доріжки на підлогу. На столі, як і годиться, стоять весільні атрибути, а в кутку – гільце.

Серед експонатів музею – українські весільні сорочки та інші атрибути весільного дійства, а також музика й тексти обрядових пісень, пов'язаних із весіллям. Кожен експонат там – унікальний, адже це пам'ять про справжнє весілля. Також у Музеї зберігається справжня унікальна колекція паперових грошей II половини XIX – початку XX ст., люб'язно надана місцевими жителями, що залишилися їм від їхніх батьків та родичів.

Під час урочистого відкриття Музею в ньому була проведена весільна церемонія згідно з народними традиціями і обрядами. На його відкритті вітали молоде подружжя – Віталія та Наталку Кратів. Дружки з весільними піснями вдягали наречену, саджали її за стіл на лаву, вкриту кожухом, і відбувся традиційний викуп. Далі молодят перевіряли, наскільки вони готові до сімейних буднів. Молодій дружині пропонувалося посадити в піч горщик, щоб зварити обід. Проте вона розсмішила всіх, взявши до рук кочергу замість рогача. Майбутній батько проходив тест на вміння брати на руки та заколисувати дитину. Молодим вручили символічні подарунки – дві головки часнику, щоб любилося до смаку, капусту, щоб у домі не було пусто, чоловікові мішок пшениці, щоб не ходив до чужих молодниць. Усе дійство супроводжувалося обрядовими весільними піснями, які виконував фольклорний ансамбль «Берегиня», що складається з голосистих досвідчених жінок та дівчат.

Дедалі частіше молоді люди після урочистої реєстрації шлюбу виявляють бажання приходити в Музей весілля і дізнаватися про всі народні весільні обряди, які були характерні для Полтавщини кінця XIX – початку XX ст.

Українське весілля як етнокультурний феномен є складовою народної культури, яке зберігає системно пов'язані між собою всі три ціннісні джерела – доетнічні (архетипні), етнічні й національні. Під час весільної обрядовості відбувається своєрідний процес передачі етнокультурної інформації між поколіннями, що забезпечує спадкоємність самобутності етносу. У весільному обрядово-мистецькому комплексі міститься значний життєвий досвід українського народу, який передається художніми засобами.

Таким чином, заснування і функціонування на Полтавщині Музею весілля відіграє вагомую роль у відродженні ментальності українського народу, його традицій, звичаїв та обрядів. Вони увібрали позитивні сторони відносин, які формувалися віками та передавалися з покоління в покоління. Збереження звичаїв і традицій у різних аспектах життя українського народу, зокрема в сімейних обрядах, дає змогу відродити унікальність та автентичність української культури та відродити традиції та звичаї в сучасній Україні.

Перспективами подальших розвідок з цієї теми може бути дослідження особливостей шлюбно-сімейної обрядовості в різних регіонах України, враховуючи їхній історичний розвиток.

- ¹ Левицький О. Черты семейного быта в Юго-Западной Руси в XVI–XVII вв. // Архив Юго-Западной России, издаваемый Комиссиею для разбора древних актов / О. Левицький. – К., 1909. – Часть XVIII, т. III. Акты о брачном праве и семейном быте в Юго-Западной Руси в XVI–XVII – С. 1–120; Левицький О. «Сговор малолетних» (страница из истории брачного права на Украине XVI ст.) / О. Левицький // Киевская старина. – 1906. – № 1. – С. 64–72; Левицький О. О семейных отношениях в Юго-Западной Руси в XVI–XVII веках / О. Левицький // Русская старина. – 1880. № 11. – С. 549–574; Левицький Орест. Невінчані шлюби на Україні / О. Левицький // Записки Українського наукового товариства в Києві. – 1909. – Книга III. – С. 98–107; Левицький О. Обычай помилования преступника, избранного девушкой в мужа / О. Левицький // Киевская старина. – 1905. – № 1. – С. 89–97; Левицький О. Обычные формы заключения браков в Южной Руси в XVI–XVII ст. / О. Левицький // Киевская старина. – 1900. – № 1. – С. 1–15.
- ² Сумцов Н. Ф. К вопросу о влиянии греческого и римского свадебного обряда на малорусскую свадьбу / Н. Ф. Сумцов. – К., 1886. – 24 с.; Сумцов Н. Ф. Религиозно-мифическое значение малорусской свадьбы / Н. Ф. Сумцов. – К., 1885. – 20 с.; Сумцов Н. Ф. О свадебных обрядах, преимущественно русских / Н. Ф. Сумцов. – Х., 1881. – 206 с.

- ³ Владимирский-Буданов М.Ф. Черты семейного права Западной России в половине XVI века / М. Ф. Владимирский-Буданов // Чтения в Историческом обществе Нестора Летописца. – 1890. – Книга 4. – С. 42–100.
- ⁴ Смирнов А. Очерки семейных отношений по обычному праву русского народа / А. Смирнов. – М., 1877.
- ⁵ Костомаров Н. И. Очерк домашней жизни и нравов великорусского народа в XVI и XVII столетиях / Н. И. Костомаров. – К., 1992.
- ⁶ Кравець О.М. Сімейний побут і звичаї українського народу: історико-етнографічний нарис / О. М. Краець. – К.: Наукова думка, 1966. – 198 с.
- ⁷ Пономарев А. Н. Развитие семьи и брачно-семейных отношений на Украине / А. Н. Пономарев. – К.: Наук. думка, 1989. – 320 с.
- ⁸ Борисенко В. К. Нова весільна обрядовість у сучасному селі (на матеріалах південно-східних районів України) / В. К. Борисенко. – К.: Наукова думка, 1979. – 136 с.; Борисенко В. К. Весільні звичаї та обряди на Україні: Історико-етнографічне дослідження / В. К. Борисенко. – К.: Наукова думка, 1988. – 192 с.; Борисенко В. Дівування і парубкування шлюб / В. Борисенко // Українська етнологія: Навч. посібник / В. Борисенко / За ред. В. Борисенко. – К.: Либідь, 2007. – С. 329–334; Борисенко В. Побут і дозвілля українки в традиційній етнокulturі / В. Борисенко // Українки в історії / За заг. ред. В. Борисенко. – К.: Либідь, 2005. – С. 18–26; Борисенко В. Народження дитини. Обряди перших років життя шлюб / В. Борисенко // Українська етнологія: Навч. посібник / За ред. В. Борисенко. – К.: Либідь, 2007. – С. 318–329; Борисенко В. Традиційне весілля шлюб / В. Борисенко // Українська етнологія: Навч. посібник / За ред. В. Борисенко. – К.: Либідь, 2007. – С. 334–359.
- ⁹ Весілля: У 2-х кн. / Упор. М. М. Шубравська. – К.: Наукова думка, 1970. – Кн. 1. – 455 с.; Весілля: У 2-х кн. / Редкол. О. І. Дей (голова) та ін. – К.: Наукова думка, 1970. – Кн. 2. – 480 с.

SUMMARY

Irina Petrenko

The wedding museum in Poltavschini

It is about the establishment and activities of the Museum of the wedding in the village of Great Budyscha Dikan district, Poltava region. Told about unique exhibits which are kept in him, and their connection, with the wedding rite of edge. It is marked on the large role Museum in the revival of spiritual sources, traditional wedding rite.

Keywords: wedding, wedding Museum, ceremony, wedding ceremony, tradition.